

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

1. บทสรุป

ข้อสันนิษฐานตามกฎหมาย คือ หลักการรับฟังข้อเท็จจริง ซึ่งจะนำมาใช้ได้ต่อเมื่อมีการพิสูจน์ข้อเท็จจริงบางอย่างให้ปรากฏแล้ว ศาลจำต้องสันนิษฐานหรืออาจสันนิษฐานได้ว่า ข้อเท็จจริงอื่นบางประการได้มีหรือได้เกิดขึ้นแล้ว กล่าวให้ง่ายก็คือ ข้อสันนิษฐานเป็นการรับฟังข้อเท็จจริงตามเงื่อนไขอันเกิดจากข้อเท็จจริงเรื่องหนึ่ง

และแนวความคิดของข้อสันนิษฐานตามกฎหมายมีพื้นฐานอยู่บนความคิดที่ว่า หากไม่มีการสันนิษฐานไว้เช่นนั้น การพิสูจน์ข้อเท็จจริงบางอย่างอาจเป็นไปได้หรือเป็นไปได้ยาก ข้อสันนิษฐานดังกล่าวจะเป็นการยกประโยชน์ให้กับคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งซึ่งกฎหมายประสงค์จะคุ้มครองเมื่อพิจารณาในแง่นโยบายทางกฎหมายหรือคุณค่าบางประการ

ข้อสันนิษฐานเป็นหลักกฎหมายพยานหลักฐานเกี่ยวกับการฟังข้อเท็จจริงชนิดหนึ่งซึ่งเมื่อมีข้อสันนิษฐานศาลจะฟังข้อเท็จจริงในเบื้องต้นว่ามีอยู่อย่างใดอย่างหนึ่งก่อน จนกว่าจะได้มีการพิสูจน์หักล้างเป็นอย่างอื่น และข้อสันนิษฐานตามกฎหมายเป็นรูปแบบของการใช้เหตุผลทางกฎหมายในการให้การรับรองข้อเท็จจริง โดยดึงมาสู่ข้อเท็จจริงที่ยังไม่มีการพิสูจน์ เพื่อเป็นการลดภาระการพิสูจน์ของผู้เสียหาย และข้อสันนิษฐานตามกฎหมายช่วยให้มีการอนุมานข้อเท็จจริงหรือการลงความเห็นโดยพิจารณาจากหลักทั่วไปเพื่อไปสู่เรื่องเฉพาะ (Deduction) อันเป็นการหาเหตุผลโดยนำหลักการของข้อเท็จจริงใหญ่หรือข้อสรุปกว้าง ๆ ซึ่งเป็นเหตุผลที่เป็นจริงในกรณีทั่วไปทุกกรณีมาอธิบายข้อเท็จจริงโดยการอุปมาน (Induction) อันเป็นการรวบรวมข้อเท็จจริงย่อยจากกรณีเฉพาะมาสรุปรวมเป็นข้อเท็จจริงใหญ่คือข้อสรุปที่กว้างซึ่งเป็นเหตุผลที่เป็นจริง

สำหรับความหมายของข้อสันนิษฐานตามกฎหมายมีความหมายดังนี้คือข้อสันนิษฐานตามกฎหมาย คือ ข้อสันนิษฐานที่มีกฎหมายบัญญัติขึ้น ซึ่งมีทั้งในทางแพ่งและอาญา ผลแห่งการที่มีข้อสันนิษฐานก็คือ ผ่อนผันให้คู่ความฝ่ายที่ได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานนำสืบแต่เพียงว่า ได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขแห่งการสันนิษฐานนั้น คือ พิสูจน์ข้อเท็จจริงที่เป็นเงื่อนไขแห่งการสันนิษฐาน ซึ่งเมื่อพิสูจน์ได้แล้ว ศาลก็จะยอมรับฟังข้อเท็จจริงที่ได้รับการสันนิษฐานได้ทันที

และข้อสันนิษฐานตามกฎหมายเป็นบทสันนิษฐานตามกฎหมายที่ฝ่ายนิติบัญญัติโดยรัฐสภาสร้างขึ้น และข้อสันนิษฐานนั้นเพื่อกำหนดแนวทาง การรับฟังพยานแวดล้อมของศาลให้เป็นไปในแนวทางที่ฝ่ายนิติบัญญัติได้กำหนดไว้

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าข้อสันนิษฐานเป็นหลักกฎหมายพยานหลักฐานเกี่ยวกับการฟังข้อเท็จจริงชนิดหนึ่ง ซึ่งเมื่อมีข้อสันนิษฐานศาลจะฟังข้อเท็จจริงในเบื้องต้นว่ามีอยู่อย่างใดอย่างหนึ่งก่อน จนกว่าจะได้มีการพิสูจน์หักล้างเป็นอย่างอื่น เมื่อกล่าวถึงข้อสันนิษฐาน (Presumption) ก็ต้องกล่าวถึงข้อเท็จจริง 2 ประการซึ่งเกี่ยวพันกัน ข้อเท็จจริงประการแรกเรียกว่า “ข้อเท็จจริงพื้นฐาน” (basic fact) ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่ยุติแล้ว กับข้อเท็จจริงประการที่สองซึ่งเรียกว่า “ข้อเท็จจริงที่สันนิษฐาน” (Presumption fact) เมื่อกล่าวว่ามีข้อสันนิษฐานว่าเด็กเกิดระหว่างสมรสเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของสามีภรรยา นั้น ข้อเท็จจริงที่ว่าหญิงผู้เป็นภรรยาคลอดบุตร ในระหว่างที่สมรสอยู่ กับสามีเป็น “ข้อเท็จจริงพื้นฐาน” ส่วนข้อเท็จจริงที่ว่าเด็กคนนั้นเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายที่เกิดจากชายคู่สมรสนั้นเป็น “ข้อเท็จจริงที่สันนิษฐาน” การที่จะเกิดข้อเท็จจริงที่สันนิษฐาน จึงต้องมีข้อเท็จจริงพื้นฐานเสียก่อน ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ 3 ทาง คือ

1. ศาลรับรู้เอง 2. คู่ความยอมรับ และ 3. คู่ความนำสืบ

ปัจจุบันแนวความคิดของการบัญญัติกฎหมายอาจมีได้เกิดขึ้นจากประสบการณ์ของมนุษย์แต่เพียงอย่างเดียวอีกต่อไป แต่อาจเกิดจากการที่รัฐประสงค์จะใช้นโยบายทางกฎหมายเป็นเครื่องมือหรือเป็นส่วนหนึ่งของกลไกในการบรรลุวัตถุประสงค์ของการจะคุ้มครองสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นการเฉพาะ ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็น “นิตินโยบาย” โดยรัฐอาจเห็นถึงความได้เปรียบเสียเปรียบกันอย่างมาก หากปล่อยให้เป็นเรื่องของเอกชนกับเอกชนโดยรัฐไม่เข้ามาควบคุมแทรกแซงโดยทางกฎหมาย เช่น ในเรื่องของการคุ้มครองผู้บริโภค สินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่ประชาชนในฐานะผู้บริโภคได้ซื้อไปใช้ในชีวิตประจำวันนั้น ได้ผ่านกระบวนการผลิตที่มีความซับซ้อน เนื่องจากผู้ประกอบการได้นำเอาวิทยาการความก้าวหน้าสมัยใหม่มาใช้ในกระบวนการผลิต จนผู้บริโภคที่เป็นประชาชนทั่วไปไปไม่อาจจะทราบได้ว่าสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่ได้ก่อให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย นั้น เกิดขึ้นได้อย่างไร

แนวความคิดที่ว่าด้วยความรับผิดชอบละเมิดอยู่บนพื้นฐานของความผิด ได้รับการยึดถือเรื่อยมาจนถึงศตวรรษที่ 19 เมื่อเกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรม และมีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมากขึ้น คนงานในโรงงานอุตสาหกรรม ได้รับบาดเจ็บอยู่เสมอ จากการทำงานของเครื่องจักรกล และอุบัติเหตุจากยานพาหนะอันเดินด้วยกำลังเครื่องจักรก็ก่อให้เกิดความเสียหายในสังคมมากขึ้น ดังนั้น ถ้ายึดแนวความคิดที่ว่าผู้เสียหายจะเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนได้ก็

ต่อเมื่อสามารถพิสูจน์ได้ว่าการกระทำอันเป็นความผิด คดีเหล่านี้ส่วนใหญ่แล้ว ผู้เสียหายมักจะไม่ได้รับการเยียวยา

ด้วยเหตุจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ศาลและฝ่ายนิติบัญญัติของประเทศต่าง ๆ ในภาคพื้นยุโรปพยายามที่จะลดความแข็งแกร่งของหลักความรับผิดชอบที่อยู่บนพื้นฐานของ “ความผิด” ลง ซึ่งทฤษฎีรับภัยกลับมามีบทบาทอีกครั้งหนึ่ง โดยมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่น ความรับผิดชอบโดยไม่มีความผิด (Liability without fault) หรือความรับผิดชอบโดยผลแห่งกฎหมาย (Liability as imposed by law) หรือความรับผิดชอบโดยเคร่งครัด (Strict liability)

ผู้เขียนมีความเห็นว่า ข้อสันนิษฐานตามกฎหมายก็เป็นหลักกฎหมายหนึ่งที่ใกล้เคียงกับแนวคิดของทฤษฎีรับภัยที่มุ่งเน้นไปในทางของการช่วยลดภาระการพิสูจน์ให้แก่ผู้เสียหาย และสังเกตได้ว่าในอดีตการละเมิดเกิดขึ้นต่อปัจเจกชนเป็นการเฉพาะราย ซึ่งลักษณะของความเสียหายที่เกิดขึ้นเป็นความเสียหายที่ไม่ซับซ้อน และไม่มีผลกระทบต่อประชาชนส่วนรวมมากนัก และการพิสูจน์ความเสียหายที่เกิดขึ้นไม่มีความยุ่งยากซับซ้อน อาจเป็นเพราะว่าวิธีการก่อความเสียหายเกิดขึ้นจากการกระทำของตัวบุคคลธรรมดา คือ มนุษย์ด้วยกันโดยตรง เช่น การทำร้ายร่างกายบุคคลอื่นด้วยกำลังประทุษร้าย

ปัจจุบันวิธีการก่อความเสียหายและความเสียหายที่เกิดขึ้นเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต กล่าวคือ วิธีการก่อความเสียหายมีความซับซ้อนมิได้เกิดจากการกระทำของบุคคลที่เป็นมนุษย์ธรรมดาเพียงลำพังอีกต่อไป แต่เกิดจากกิจการที่มนุษย์ได้ใช้เทคโนโลยีในการประกอบอุตสาหกรรม เช่น โรงงานผลิตอาหาร หรือยา หรือการผลิตสินค้าวัตถุดิบต่าง ๆ ซึ่งกระบวนการผลิตเครื่องอุปโภคบริโภคต่าง ๆ ได้ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงแทนวิธีการผลิตตามวิธีการธรรมชาติ

เมื่อผู้บริโภคหรือประชาชนได้รับความเสียหายจากการใช้สินค้าหรือบริการต่าง ๆ ดังกล่าว กฎหมายลักษณะละเมิดปัจจุบันไม่ว่า ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 420 หรือกฎหมายเฉพาะต่าง ๆ เช่น พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติอาหาร พ.ศ. 2522 และพระราชบัญญัติยา พ.ศ. 2510 ยังไม่อาจให้ความคุ้มครองผู้เสียหายที่เป็นผู้บริโภคได้อย่างเพียงพอ

เพราะฉะนั้น กฎหมายต้องปรับปรุงพัฒนาให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม เพื่อคุ้มครองผู้เสียหายที่มีความอ่อนแอกว่า เช่น ด้านการศึกษา การรับรู้ข้อมูลในสินค้า หรือฐานะทางเศรษฐกิจ ซึ่งผู้เขียนมีความเห็นว่า ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มุ่งคุ้มครองผู้เสียหายที่เป็นปัจเจกชนแต่ละราย แต่ปัจจุบันความเสียหายที่เกิดขึ้นมักจะเกิดความเสียหายต่อส่วนรวมหรือประชาชนที่เป็นผู้บริโภค และเมื่อเกิดความเสียหายขึ้นแล้ว การจะพิสูจน์ความผิดมีความ

ยากลำบาก เนื่องจากผู้บริโภคมิมีความรู้ด้านกระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์หรือสินค้าที่ใช้
วิทยาการสมัยใหม่ อีกทั้งการพิสูจน์จะอาศัยหลักเกณฑ์ปกติทั่วไปตามหลักที่ว่า “ผู้ใดกล่าวอ้าง
ข้อเท็จจริงผู้นั้นนำสืบ” ย่อมไม่อาจจะคุ้มครองผู้เสียหายที่เป็นผู้บริโภคได้

หลักทฤษฎีที่ยอมรับการมีข้อสันนิษฐานเป็นเพราะเห็นว่า ข้อเท็จจริงที่ได้รับการ
สันนิษฐานนั้น (Presumption fact) เป็นข้อเท็จจริงทั่วไปและมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงเป็นเหตุเป็น
ผลอย่างหนักแน่นมั่นคงกับข้อเท็จจริงเบื้องต้น (primary fact) จนไม่จำเป็นต้องมีการพิสูจน์ข้อเท็จจริง
ที่ได้รับการสันนิษฐานด้วยพยานหลักฐานอีก

การที่รัฐต้องบัญญัติข้อสันนิษฐานตามกฎหมาย เพราะฝ่ายนิติบัญญัติต้องการที่จะเอื้อ
ประโยชน์ให้กับโจทก์ในคดี หรือเนื่องจากจะเป็นการยากลำบากเกินไปที่จะต้องให้โจทก์นำ
พยานหลักฐานมาสืบพิสูจน์ในคดี และข้อสันนิษฐานตามกฎหมายมีผลต่อภาระหน้าที่ในการ
พิสูจน์ ดังที่มีคำกล่าวว่า “บุคคลที่กล่าวอ้างสถานการณ์ปกติอันใดอันหนึ่งไม่มีหน้าที่ที่จะต้องนำ
พยานหลักฐานมาพิสูจน์ถึงการมีอยู่ของสถานการณ์นั้น” โดยถือว่า สถานการณ์ตามข้อสันนิษฐาน
ของกฎหมายนั้นเป็นกรณีปกติ เนื่องจากเป็นสถานการณ์ที่ได้ถูกกำหนดให้มีขึ้น สถานการณ์จะคง
มีอยู่จนกว่าคู่ความฝ่ายตรงข้ามจะนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์หักล้างเปลี่ยนแปลงสถานการณ์นั้น

สำหรับเหตุผลที่กฎหมายยอมให้มีการสันนิษฐานได้ เพราะ

(1) เพื่อขจัดความไม่ยุติธรรมที่อาจเกิดขึ้นในการดำเนินคดี เพราะคู่ความฝ่ายหนึ่งมี
ความได้เปรียบอย่างมากในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงข้อใดข้อหนึ่ง หมายความว่า คู่ความฝ่ายหนึ่งมี
ความสะดวกในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงยิ่งกว่าอีกฝ่ายหนึ่งมาก กรณีนี้กฎหมายก็จะสันนิษฐานให้
เป็นคุณแก่ฝ่ายเสียเปรียบ เพื่อให้ฝ่ายที่ได้เปรียบต้องรับภาระการพิสูจน์ เช่น ในกฎหมายอเมริกัน
มีหลักเกี่ยวกับการรับชนว่า ถ้ามีผู้รับชนหลายคน ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าความเสียหายเกิดขึ้นที่
ผู้รับชนคนสุดท้าย ฉะนั้น เมื่อผู้ส่งพิสูจน์ว่า เขานำสินค้าให้ผู้รับชนคนแรกในสภาพดี และรับ
สินค้าจากผู้รับชนคนสุดท้ายในสภาพที่เสียหาย ดังนี้ให้สันนิษฐานว่าความเสียหายเกิดจากผู้รับ
ชนคนสุดท้าย

(2) ข้อสันนิษฐานมีประโยชน์และจำเป็นในด้านเศรษฐกิจและสังคม เช่น ข้อ
สันนิษฐานในเรื่องกรรมสิทธิ์ว่าผู้ครอบครองก่อนย่อมมีสิทธิดีกว่า

(3) ข้อสันนิษฐานที่ต้องกำหนดขึ้นเพื่อหลีกเลี่ยงผลเสียหายที่อาจเกิดขึ้นจากความไม่
แน่นอนของสถานะบางอย่าง ส่วนมากจะเป็นข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับระยะเวลาหรือเวลาที่
ข้อเท็จจริงอย่างใดอย่างหนึ่งเกิด เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 17 บัญญัติว่า

ในกรณีบุคคลหลายคนตายในเหตุอันตรายร่วมกัน ถ้าเป็นการพันวิสัยจะกำหนดได้ว่าคนไหนตายก่อนหลัง ให้ถือว่าตายพร้อมกัน

(4) ความน่าจะเป็นไปได้ของข้อเท็จจริงที่เป็นปัญหา กล่าวคือ หากได้ความว่า เมื่อข้อเท็จจริงอันหนึ่งเกิดขึ้นแล้ว โดยปกติธรรมดาที่มีความเป็นไปได้อย่างมากที่ข้อเท็จจริงอีกอันหนึ่งจะเกิดตาม และเนื่องจากการพิสูจน์อันหลังได้เมื่อได้พิสูจน์ข้อเท็จจริงอันแรกแล้ว เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1369 บัญญัติว่า บุคคลใดยึดถือทรัพย์สินไว้ ท่านให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าบุคคลนั้นยึดถือเพื่อตน หรือมาตรา 1536 ซึ่งบัญญัติว่า เด็กเกิดแต่หญิงขณะเป็นภริยาชายหรือภายในสามร้อยสิบวันนับแต่วันที่การสมรสสิ้นสุดลง ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของชายผู้เป็นสามีหรือเคยเป็นสามี แล้วแต่กรณี

(5) เพื่อความสะดวกในการดำเนินกระบวนการพิจารณา เช่น ข้อสันนิษฐานว่าบุคคลทุกคนกระทำการโดยสุจริต หรือในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่า จำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะปรากฏแน่ชัดว่าเขากระทำความผิด

ลักษณะของข้อสันนิษฐานตามกฎหมายนั้นเป็นหลักในกฎหมายลักษณะพยานหลักฐานอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งอนุญาตให้รับฟังข้อเท็จจริงได้โดยมิต้องสืบพยานในข้อเท็จจริงที่มีการสันนิษฐานนั้น คำว่าข้อสันนิษฐานจึงพอให้คำจำกัดความได้ง่าย ๆ ได้ว่า คือ หลักการรับฟังข้อเท็จจริงซึ่งจะนำมาใช้ได้ต่อเมื่อมีการพิสูจน์ข้อเท็จจริงบางอย่างให้ปรากฏแล้ว ศาลจึงต้องสันนิษฐานหรืออาจสันนิษฐานได้ว่า ข้อเท็จจริงอื่นบางประการได้มีหรือได้เกิดขึ้นแล้ว กล่าวให้ง่ายคือข้อสันนิษฐานเป็นการรับฟังข้อเท็จจริงตามเงื่อนไขอันเกิดจากข้อเท็จจริงอีกเรื่องหนึ่ง

ข้อสันนิษฐานตามกฎหมายแบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ

(1) ข้อสันนิษฐานเด็ดขาด คือ ข้อสันนิษฐานที่กฎหมายไม่เปิดโอกาสให้มีการนำสืบโต้แย้งหรือหักล้างได้ ดังนั้น ถ้าคู่ความฝ่ายหนึ่งพิสูจน์ได้ว่ามีข้อเท็จจริงอันเป็นเงื่อนไขแห่งการสันนิษฐานเกิดขึ้น ศาลก็จะรับฟังยุติได้เลยว่า มีข้อเท็จจริงซึ่งได้รับการสันนิษฐานเกิดขึ้นด้วย จึงเป็นกรณีที่ศาลรับฟังข้อเท็จจริงได้โดยไม่สืบพยานในประเด็นพิพาท ข้อสันนิษฐานประเภทนี้ มักจะใช้คำว่า “ให้ถือว่า” หรือ “ต้องถือว่า” เช่น ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 60 บัญญัติว่า “ผู้ใดเจตนาจะกระทำต่อบุคคลหนึ่ง แต่ผลของการกระทำเกิดแก่อีกบุคคลหนึ่งโดยพลาดไป ให้ถือว่าผู้นั้นกระทำโดยเจตนาแก่บุคคลซึ่งได้รับผลร้ายจากการกระทำนั้น”

(2) ข้อสันนิษฐานไม่เด็ดขาด คือ ข้อสันนิษฐานที่กฎหมายเปิดโอกาสให้มีการนำสืบโต้แย้งหรือหักล้างได้ ดังนั้น แม้คู่ความฝ่ายหนึ่งจะพิสูจน์ข้อเท็จจริงอันเป็นเงื่อนไขแห่งการสันนิษฐานได้ ศาลก็ฟังเป็นยุติตามข้อเท็จจริงที่รับการสันนิษฐานไม่ได้ เพียงแต่จะมีผลเป็นการ

ผลกระทบที่น่าสับสนไปให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งเท่านั้น ถ้าอีกฝ่ายหนึ่งสับสนหากล้างไม่ได้ ศาลจึงจะฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามข้อสันนิษฐาน ข้อสันนิษฐานประเภทนี้กฎหมายมักใช้คำว่า ท่านให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1369 “บุคคลใดยึดถือทรัพย์สินใด ท่านให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า บุคคลนั้นยึดถือเพื่อตน” ข้อสันนิษฐานประเภทนี้จะเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดหน้าที่นำสืบ

ลักษณะของการบัญญัติข้อสันนิษฐานตามกฎหมาย

(1) พิจารณาในแง่ชุมชน คือ เป็นข้อสันนิษฐานที่ตั้งขึ้นโดยอาศัยข้อสังเกตจากเหตุการณ์ที่เป็นอยู่ทั่วไปโดยธรรมดาและในกรณีต่าง ๆ ที่จะเกิดเป็นข้อเท็จจริงเช่นนั้นขึ้นก็ควรจะวินิจฉัยได้ว่าความจริงคงเป็นไปในทำนองเดียวกันนั้น เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 327

“ในกรณีชำระดอกเบี้ย หรือชำระหนี้อย่างอื่นอันมีกำหนดชำระเป็นระยะเวลานั้น ถ้าเจ้าหน้ออกใบเสร็จให้เพื่อระยะหนึ่งแล้วโดยมิได้อิดเอื้อน ท่านให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า เจ้าหน้อได้รับชำระหนี้เพื่อระยะก่อน ๆ นั้นด้วยแล้ว

ถ้าเจ้าหน้อออกใบเสร็จให้เพื่อการชำระต้นเงินท่านให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเจ้าหน้อได้รับดอกเบี้ยแล้ว

ถ้าเอกสารอันเป็นหลักฐานแห่งหนี้ได้เวนคืนแล้วไซ้ ท่านให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าหนี้นั้นเป็นอันระงับสิ้นไปแล้ว”

(2) พิจารณาถึงความสงบเรียบร้อยของประชาชนเป็นที่ตั้ง คือ เป็นข้อสันนิษฐานที่ตั้งขึ้นโดยนัยเพื่อจะป้องกันประโยชน์ได้เสียทั่วไปของประชาชน เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1024 “ในระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนด้วยกันก็ดี หรือในระหว่างผู้ถือหุ้นด้วยกันก็ดี ในระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนกับห้างหุ้นส่วนก็ดี ในระหว่างผู้ถือหุ้นกับบริษัทก็ดี ท่านให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าบรรดาสมุดบัญชีเอกสารของห้างหุ้นส่วนหรือบริษัท หรือของผู้ชำระบัญชีห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทใด ๆ นั้น ย่อมเป็นพยานหลักฐานอันถูกต้องตามข้อความที่ได้บันทึกไว้นั้นทุกประการ”

เหตุผลที่กฎหมายจำต้องนำเอาข้อสันนิษฐานตามกฎหมายมาใช้เพราะเนื่องจากความจำเป็นต่าง ๆ คือ

1. เพื่อขจัดความไม่ยุติธรรมที่อาจเกิดขึ้น เนื่องจากคู่ความฝ่ายหนึ่งได้เปรียบอย่างมากในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงบางประการเพราะคู่ความฝ่ายนั้นเป็นฝ่ายที่รู้ข้อเท็จจริงฝ่ายเดียว จึงเป็นการสมควรและชอบด้วยเหตุผลที่จะให้ภาระการพิสูจน์ตกอยู่กับคู่ความฝ่ายนั้น กรณีนี้ กฎหมายสันนิษฐานให้เป็นคุณแก่ฝ่ายที่เสียเปรียบเพื่อให้ฝ่ายที่ได้เปรียบต้องรับภาระการพิสูจน์

2. เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายทางเศรษฐกิจ สังคม หรือนโยบาย ด้านอื่นของรัฐ
3. เพื่อเป็นหลักในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดี
4. เพื่อแก้ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากความไม่แน่นอนบางประการ
5. เพื่อความรวดเร็วและประหยัดค่าใช้จ่าย เมื่อข้อเท็จจริงอันหนึ่งเกิดขึ้นแล้ว โดยปกติมีความเป็นไปได้อย่างมากที่ข้อเท็จจริงอีกอันหนึ่งจะเกิดขึ้นตามมา เพราะจากประสบการณ์ที่ผ่านมา ก็เป็นเช่นนั้นและเนื่องจากการพิสูจน์ข้อเท็จจริงอันหลังได้เมื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงอันแรกได้แล้ว
6. ความเป็นไปได้ของข้อสันนิษฐานมีมาก เหตุผลนี้เป็นเหตุที่สำคัญที่สุดที่คำจูนข้อสันนิษฐานทุกข้อ

ผลจากการศึกษากฎหมายลักษณะละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ผู้เขียนเห็นว่า มีแนวความคิดที่มุ่งคุ้มครองผู้เสียหายที่เป็นปัจเจกชนมากกว่าการคุ้มครองประชาชนที่เป็นผู้บริโภคส่วนรวม และหลักความรับผิดชอบในทางละเมิดตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักความผิด ตามแนวคิดของทฤษฎีของความผิด กล่าวคือ บุคคลจะต้องรับผิดชอบในผลแห่งการกระทำ ต่อเมื่อเป็นการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อและต้องเกิดความเสียหาย

ผู้เขียนมีความเห็นว่า หลักความรับผิดชอบในทางลักษณะละเมิดดังกล่าวข้างต้นเหมาะสม และยุติธรรมต่อความเสียหายที่ไม่หลากหลายและไม่ซับซ้อน และเป็นการคุ้มครองเฉพาะปัจเจกชน โดยพิจารณาจากการละเมิดที่เกิดจากความประพฤติของบุคคลธรรมดาทั่วไปที่ต้องใช้ความระมัดระวังในการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคม อาจจะไม่เหมาะสมเฉพาะการวัดมาตรฐานความประพฤติของบุคคลธรรมดาในสังคมที่ดีที่การละเมิดเกิดขึ้นจากการกระทำของตัวบุคคลธรรมดาโดยตรงเป็นหลักมิได้เกิดจากปัจจัยหรือสาเหตุอื่น สินค้า หรือวัตถุสิ่งของต่าง ๆ

แต่เมื่อพิจารณาถึงลักษณะการละเมิดในปัจจุบันจะเห็นได้ว่ามิได้เกิดจากการกระทำของบุคคลธรรมดาที่เป็นมนุษย์โดยตรงแต่เพียงลำพังอีกต่อไป แต่เกิดจากการที่มนุษย์ได้ผลิตสินค้าหรือผลิตภัณฑ์และสินค้านี้ได้ก่อความเสียหายจากการที่ผู้บริโภคนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน

จึงเห็นได้ว่าหลักเกณฑ์ความรับผิดชอบตาม มาตรา 420 ได้แก่ ความจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ให้ความคุ้มครองแก่ผู้เสียหายได้ไม่เพียงพอ เพราะมีความเข้มงวดในการที่จะต้องรับผิดชอบตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายต้องการ โดยเฉพาะในหลักเกณฑ์ของความประมาทเลินเล่อนั้น กรณีความเสียหายที่เกิดจากผู้บริโภคใช้สินค้า การจะให้ผู้บริโภคนำพิสูจน์ถึงความประมาทเลินเล่อในการผลิตสินค้าของผู้ประกอบธุรกิจนั้นขั้นตอนต่าง ๆ เป็นเรื่องสุวิสัยที่ผู้เสียหายจะพิสูจน์ได้ว่าผู้

ประกอบธุรกิจมีความประมาทเลินเล่ออย่างไร เนื่องจากกระบวนการผลิตอยู่ในความรู้เห็นของผู้ผลิตแต่ฝ่ายเดียวโดยเฉพาะ

ดังนั้น หากให้ผู้บริโภคยังต้องพิสูจน์ความประมาทเลินเล่อตามมาตรา 420 ย่อมไม่อาจให้ความคุ้มครองผู้เสียหายที่เป็นประชาชนผู้บริโภคส่วนรวมจากสินค้าที่ขาดความปลอดภัยได้ กรณีบทบาทของมาตรา 422 นั้น มีลักษณะที่เป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติ กล่าวคือ เข้าไปช่วยลดภาระการพิสูจน์ด้วยการยกเว้นไม่ต้องนำสืบความจงใจหรือความประมาทเลินเล่อตามมาตรา 420 เมื่อเข้าเงื่อนไขตามมาตรา 422 คือ การที่บุคคลฝ่าฝืนกฎหมายที่ประสงค์ปกป้องบุคคลอื่น ๆ ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่ามีความรับผิด แต่ขอบเขตการคุ้มครองและความไม่ชัดเจนของข้อความที่บัญญัติว่า กฎหมายมีที่ประสงค์ปกป้องบุคคลอื่น คือกฎหมายลักษณะใดและมีบัญญัติไว้ที่ใดบ้าง จึงเป็นปัญหาในการบังคับใช้กฎหมาย อีกทั้งบทมาตรา 422 เป็นบทขยายความจากมาตรา 420 ที่ว่า “โดยผิดกฎหมาย” ซึ่งผู้เขียนเห็นว่ากฎหมายลักษณะที่มาตรา 422 มุ่งหมายนั้นมียุ่อย่างกระจัดกระจาย เช่น กฎหมายเฉพาะต่าง ๆ ได้แก่ พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติอาหาร พ.ศ. 2522 และพระราชบัญญัติยา พ.ศ. 2510 มิใช่เป็นลักษณะกฎหมายกลางที่สามารถคุ้มครองผู้บริโภคได้อย่างครบถ้วนในแง่มุมมองของประชาชนที่เป็นผู้บริโภคอย่างแท้จริง

ปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่ผู้เขียนเห็นว่ากฎหมายลักษณะละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไม่อาจให้ความคุ้มครองผู้เสียหายได้เป็นเพราะ ภาระการพิสูจน์ โดยหลักปกติทั่วไปให้หลักที่ว่า “ผู้ใดกล่าวอ้างข้อเท็จจริงใดผู้นั้นมีหน้าที่นำสืบ” ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 ซึ่งเป็นการโยนภาระการพิสูจน์ไปยังผู้เสียหาย เมื่อพิจารณาจากแง่มุมมองของความได้เปรียบเสียเปรียบในเชิงของการเข้าถึงพยานหลักฐานแล้ว ผู้เสียหายเป็นฝ่ายเสียเปรียบต่อผู้ประกอบการอย่างมาก

ทั้งนี้ การที่จะทำให้ผู้เสียหายได้รับความคุ้มครองโดยการให้ภาระการพิสูจน์ตกอยู่แก่ฝ่ายผู้ประกอบการหรือผู้ก่อการละเมิด จำเป็นต้องกำหนดโดยข้อสันนิษฐานตามกฎหมายเป็นเครื่องมือหรือกลไกในการคุ้มครองผู้บริโภค เนื่องจากในกรณีที่กฎหมายกำหนดข้อสันนิษฐานตามกฎหมายไว้ ผู้มีภาระการพิสูจน์ คือ ฝ่ายที่ถูกกฎหมายสันนิษฐาน ซึ่งได้แก่ผู้ประกอบการหรือผู้ละเมิดนั่นเองเป็นฝ่ายที่ต้องมีภาระการพิสูจน์ตามที่ผู้เสียหายฟ้องร้อง

กฎหมายของต่างประเทศใช้หลักความรับผิดเด็ดขาด (Strict Liability) ในการคุ้มครองผู้บริโภค โดยนำไปบัญญัติไว้ในกฎหมายสารบัญญัติ เพื่อให้ผู้ประกอบการจะปิดความรับผิดได้ยาก เนื่องจากความรับผิดเด็ดขาด ผู้บริโภคไม่จำเป็นต้องนำสืบถึงความจงใจหรือความประมาท

เดินเล่น สำหรับในส่วนของการพิสูจน์ในแง่ของพยานหลักฐานนั้น กฎหมายต่างประเทศจะใช้หลัก Res ipsa loquitur (ข้อเท็จจริงปรากฏอยู่ในตัว) ซึ่งส่งผลให้มีการผลักภาระการพิสูจน์ไปยังอีกฝ่ายหนึ่งได้ เมื่อเทียบกับมาตรา 422 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยแล้ว มีความใกล้เคียงในบทบาทของการผลักภาระการพิสูจน์

ผลจากการศึกษากฎหมายเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับคุ้มครองผู้บริโภค คือ พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติอาหาร พ.ศ. 2522 และพระราชบัญญัติยา พ.ศ. 2510 นั้น

ผู้เขียนพบว่า ยังมีปัญหาที่ยังไม่ได้คุ้มครองประชาชนผู้บริโภคส่วนรวม ดังนี้ คือ พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภคทั้ง 3 ฉบับดังกล่าว ไม่มีหลักการคุ้มครองสภาพบังคับทางแพ่งหรือการเยียวยาทางแพ่งเป็นการเฉพาะ เมื่อมีปัญหาฟ้องร้องทางแพ่ง ผู้เขียนเข้าใจว่าหลักเกณฑ์ความรับผิดชอบเป็นไปตามหลักความรับผิดชอบทางละเมิด ตามมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และภาระการพิสูจน์เป็นไปตามหลัก ผู้ใดกล่าวอ้างผู้นั้นนำสืบตามมาตรา 84 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

ผลจากการศึกษาจึงมีความเห็นว่า รัฐจำเป็นต้องสร้างกลไกทางกฎหมายว่าด้วย ความรับผิดชอบว่าด้วยความเสียหายกรณีเกิดจากการใช้สินค้า และวิธีการดำเนินกระบวนการพิจารณาความเพื่อให้เกิดการผลักภาระการพิสูจน์ไปยังผู้ประกอบการธุรกิจ การละเมิดที่เกิดจากการใช้สินค้า ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า ผู้ประกอบธุรกิจประมาทเดินเล่น โดยนำเอาแนวคิดและเหตุผลของข้อสันนิษฐานตามกฎหมายเป็นกลไกในการเข้าไปคุ้มครองสิทธิผู้บริโภคในกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้บริโภคได้

2. ข้อเสนอแนะ

ข้อสันนิษฐานตามกฎหมายที่มุ่งคุ้มครองผู้บริโภคในทางละเมิดมีแนวคิดและเหตุผลที่เป็นไปตามยุคสมัยของการเปลี่ยนแปลงของสังคม จากเดิมที่การละเมิดเกิดจากการกระทำของฝีมือมนุษย์โดยตรงและมีความไม่ซับซ้อน เปลี่ยนเป็นการละเมิดจากสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ต่อประชาชนผู้บริโภคส่วนรวม

ดังนั้น หลักความรับผิดชอบในทางละเมิดตามมาตรา 420 ที่อาศัยความจงใจหรือความประมาทเดินเล่น และอยู่บนพื้นฐานของความผิดของผู้ก่อการละเมิดซึ่งเป็นทฤษฎีความรับผิดชอบควรหันกลับมาใช้ทฤษฎีรับภัย ที่ไม่ต้องอาศัยความผิด เพื่อคุ้มครองผู้เสียหายมากยิ่งขึ้น โดย

จะเห็นได้จากหลักความรับผิดชอบในการซื้อขาย ซึ่งหลักดั้งเดิมคือ ผู้ซื้อต้องระวัง เปลี่ยนถ่ายไปเป็นผู้ขายต้องระวังมากยิ่งขึ้น เพื่อคุ้มครองผู้เสียหายที่เป็นประชาชนผู้บริโภค

เนื่องจากความเสียหายที่เกิดจากสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ส่งผลกระทบต่อประชาชนผู้บริโภคส่วนรวมมีมากกว่าความเสียหายที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์โดยตรง เพราะผู้ประกอบการหรือผู้กระทำละเมิดได้ผลิตสินค้าขายให้กับประชาชนทั่วไปโดยมุ่งหวังกำไรเป็นสำคัญ รัฐจึงจำต้องเข้ากำกับดูแลกิจการของผู้ประกอบการธุรกิจให้สินค้าที่จะเสนอขายต่อประชาชนนั้นมีความปลอดภัยและได้มาตรฐาน แม้ว่าการซื้อขายสินค้าเป็นสิทธิส่วนบุคคลตามหลักความศักดิ์สิทธิ์ของการแสดงเจตนาก็ตาม แต่เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยรัฐจำต้องเข้าไปคุ้มครองผู้เสียหายที่เป็นประชาชนผู้บริโภคที่มีอำนาจต่อรองน้อยกว่า

เมื่อลักษณะการละเมิดได้เปลี่ยนแปลงไป หลักความรับผิดชอบในทางละเมิดก็ควรปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัยด้วย กล่าวคือ หลักเกณฑ์ความรับผิดชอบในทางละเมิดเกิดขึ้นเมื่อกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ควรเปลี่ยนแนวคิดใหม่ว่าการพิสูจน์ความเสียหายควรผลักไปให้แก่ฝ่ายที่จะเข้าถึงข้อเท็จจริงได้ดีกว่า และวิธีพิจารณาความต้องสอดคล้องกับการคุ้มครองประชาชนที่เป็นผู้บริโภค ซึ่งในความเป็นจริงประชาชนผู้บริโภคเสียเปรียบผู้ประกอบการธุรกิจอยู่แล้ว ในทุกๆ ด้าน เช่น ฐานะทางการเงิน องค์ความรู้ในสินค้า และการด้อยการศึกษาของประชาชนเป็นจุดอ่อนที่ไม่อาจต่อสู้กับผู้ประกอบการธุรกิจได้อย่างแน่นอน

ผู้เขียนมีความเห็นว่า พัฒนาการของข้อสันนิษฐานตามกฎหมายนี้จะขยายขอบเขตความคุ้มครองผู้เสียหายมากขึ้นไปตามความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยี เพื่อเข้าไปคุ้มครองผู้เสียหายที่เป็นประชาชนในฐานะผู้บริโภค จากฐานะของคู่สัญญาตามกฎหมายเอกชนเปลี่ยนไปสู่ฐานะของความมีประโยชน์ได้เสียร่วมกันของประชาชนผู้บริโภคเป็นหลักในการคุ้มครองผู้เสียหาย กล่าวคือ ยึดถือเอาประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง เพื่อคุ้มครองสังคมให้เกิดความยุติธรรมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

และบทบาทของรัฐจะพัฒนาก้าวไปสู่รัฐสวัสดิการมากขึ้น โดยรัฐจะนำเอาข้อสันนิษฐานตามกฎหมายเป็นกลไกในการคุ้มครองผู้บริโภคที่เป็นประชาชน โดยนำไปกำหนดไว้ในแนวนโยบายของรัฐเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคที่เป็นประชาชนที่เสียเปรียบผู้ประกอบการ ในลักษณะกฎหมายทางเทคนิคมากยิ่งขึ้น

เพื่อให้การคุ้มครองประชาชนผู้บริโภคมีประสิทธิภาพและเหมาะสมยิ่งขึ้น ผู้เขียนจึงขอเสนอแนะแนวทางการการแก้ไขปัญหาดังนี้

1. รัฐต้องตรากฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคที่เป็นกฎหมายกลาง เช่น กฎหมายความรับผิดอันเกิดจากสินค้าที่ขาดความปลอดภัย ซึ่งขณะนี้อยู่ระหว่างการพิจารณาของสภานิติบัญญัติ

2. รัฐต้องตรากฎหมายวิธีพิจารณาคดีคุ้มครองผู้บริโภคเป็นการเฉพาะ โดยมีวิธีดำเนินการพิจารณาที่ต่างไปจากคดีทั่วไป เพื่อพิจารณาคดีความรับผิดของผู้ประกอบธุรกิจอันเกิดจากสินค้าที่ขาดความปลอดภัย โดยการนำหลักการของข้อสันนิษฐานความรับผิดไว้ก่อนตามมาตรา 422 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไปบัญญัติไว้ในส่วนของพยานหลักฐาน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการผลักภาระการพิสูจน์ไปยังอีกฝ่ายหนึ่ง และเป็นการยกเว้นหลัก “ผู้ใดกล่าวอ้างผู้นั้นนำสืบ” ตามมาตรา 84 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งสำนักงานศาลยุติธรรมได้เสนอร่างพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. ต่อคณะรัฐมนตรี (เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2549) และขณะนี้อยู่ระหว่างการพิจารณาของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

